

17173

PAMÁTKY ARCHÆOLOGICKÉ a JEJICH STÁŘÍ.

Přednáška prof. Josefa Hladíka

při schůzi učitelského spolku „Komenský“ v Břeclavi.

Se 196 obrazy a mapkou nalezišť.

Nákladem Musejního spolku v Brně.

V Brně, 1896.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny.

Archaeologické památky a jejich stáří.*)

Archaeologická památka je každý předmět ruky lidské se značnějším stářím. Náleží-li památka době, o níž nemáme písemných zpráv, říkáme jí památka praehistorická, patří-li do doby, o níž historie mluví, nazývá se historickou.

Praehistorie nekončí u všech národů touže dobou.

Tak u Řeků a Římanů přestává doba praehistorická již před narozením Krista Pána, u nás teprv počátkem 9. stol. po Kristu.

Z památek praehistorických poznáváme, kterak vyvíjel se ten který národ zvlášť a člověk vůbec. Aby se postup vývinu dal stopovati, je třeba určit stáří památky, t. j. dovést říci, která ze dvou památek je starší a která z více památek je nejstarší. Příklad: Na poli byl vyorán bronzový náramek potažený ušlechtilou rzi (patinou). Patina prozrazuje vysoké stáří. Poněvadž se náramek podobá svým tvarem oněm, jež v dnešní Francii robili Gallové již ve 4. stol. před Kr., usoudíme o nálezu, že náleží době (kultuře, modě) gallské, jež, jak doleji uvidíme, zahrnuje v sobě řadu více století.

*) Užito bylo mimo jiné jmenovitě těchto prací: Dr. L. Niederle „Lidstvo v době předhistorické“. J. Er. Vocel „Pravěk země České“. Dr. J. L. Pič. „Archaeologický výzkum ve středních Čechách“. Památky archaeologické a místopisné. Časopis mus. Olomouckého. Český Lid. Dr. M. Kríž „Kůlna a Kostelík“. Mittheilungen der anthrop. Gesell. J. Staub „Die Pfahlbauten in den Schweizer-Seen“.

Stáří památky není, jak z příkladu patrné, určeno přesně na rok čili absolutně, nýbrž je udáno pouze relativně, t. j. předmět je buď mladší neb starší nežli jiná památka, jejíž stáří přibližně známe, a jež sloužíc k poměrnému ustanovení stáří jmenuje se proto typickou. Typických památek je zavedena celá řada, a pomocí nich dá se stáří předmětu přibližně stanovit (typ hallstattský, galský, římský, germanský, slovanský).

Památky ruky lidské, z lůna země dosud na světlo vynešené, nás poučují, že člověk ve vývinu svém proběhl tři doby čili stadia. V prvním stadiu vyrábí si předměty denní potřeby i okrasy z kamene a kosti, v druhém poznává kov a hotoví si nástroj i šperk z bronzu a v třetím dospívá k železu.

Dle toho rozeznáváme při památkách archaeologických co do stáří tři doby:

- a) kamennou,
- b) bronzovou,
- c) železnou.

První známky člověka kladou se sice do útvaru třetihorního,*) ale dokladů zcela bezpečných dosud není. Jisto je, že člověk žil na počátku útvaru čtvrtohorního, jenž se jinak nazývá dobou náplav. Poněvadž doba tato je ohromná, dělí se na starší (diluvialní) a mladší (alluvialní).

Na počátku čtvrtohor má Evropa celkem po 50° šířkový podnebí ledové. Od 50° na jih jsou věčným ledem pokryty též vyšší části Karpat, Sudet, Rudohoří, Šumavy, Alp, Apennin, hor francouzských a španělských. Všecky tyto končiny jsou bez prvních památek lidských; za to jich nepostrádají místa bezledá.

*) Dle geologie vyvinula se země takto: Nejdrive vznikla hmota, jež postrádá památek organického života, je neoživenou (azoickou) a nazývá se prahorní. Na hmotu azoickou uložily se vrstvy s organickými látkami ve čtyřech dobách za sebou:

- a) Vrstva prvohor s měkkými, koryši, rybami — paleozoická.
- β) Vrstva druhohor s plazy — mezozoická
- γ) Vrstva třetihor se ssavci — neozoická.
- δ) Vrstva čtvrtohor s člověkem — anthropozoická.

Povrch zemský za těchto jednotlivých dob, vrstev či útvarů byl vždy jiný a jiné bylo i podnebí. Odštěpky pazourků, jež nalezeny byly v útvaru třetihor (v miocenu) u městečka Otty v Portugalsku a kost se zdánlivými zářezy ruky lidské z miocenu od Thenay ve Francii jsou slabým dokladem člověka třetihorního.

Uvedená drsnost podnebí z příčin nám neznámých povlovně mizela. Ledovce ustupovaly jednak do výše, jednak na sever a zanechávaly po sobě usazeniny. Z usazenin doby té je zvláště důležitá hlína „löss“ zvaná, kterou voda a vzduch mění ve žlutku čili hlínu cihlářskou. V této hlíně nalezáme památky po člověku diluvialním a po zvířatech, která s ním žila, ale nyní z většiny jsou vymřelá.*)

Památky člověka, jež náležejí do doby, kdy „löss“ se tvořil, a tudíž ve žlutce jsou uloženy, jsou výrobky hrubé z kamene a kosti bez vrtaných děr (doba starší), památky, které patří do doby, kdy „löss“ byl již vytvořen, a tedy v alluviu spočívají, jsou též z kamene a kosti, ale hlazené a vrtané (doba mladší). Výrobky hrubé jmenují se paleolithické**) (staro-kamenné), výrobky hlazené a vrtané neolithické**) (mlado-kamenné). Těmito jmény nazývá se i doba. Výrobek paleolithický klade se do diluvia, neolithický do alluvia.

Doba paleolithická.

(30.000?—11.000? let p ř. Kr.)

Památky paleolithické se nalezají jednak pod širým nebem, jednak v jeskyních***) a jsou následující†): Části kostry lidské¹⁾ a zvířecí.²⁾ Kladivo, nůž,³⁾ škrabadlo,⁴⁾ šidlo,⁵⁾ jehla,⁶⁾ dýka,¹⁰⁾¹⁵⁾ hrot kopí,¹⁴⁾ harpuna,¹⁷⁾ udice,¹⁶⁾ kresba,¹¹⁾¹³⁾ malba, opálená košť zvířat, opracované zuby zvířat⁸⁾⁹⁾ a lastury,¹²⁾ kamenné placičky, ohniště.

*) Jeskynní medvěd, hyena a lev, mamut, nosorožec, tur pižmový, broch diluvialní, jelen obrovský, sob, los, zubr, tur pravěký, vlk, liška, divoký pes, koza, jelen, divoké prase a j. v. Stop po domácích zvířatech není.

**) *Παλαιός* — starý, *νέος* — mladý, *λίθος* — kámen.

***) Ve Francii, v Belgii a na jihu Anglie, ve Španělsku, Portugalsku a Italii. Na Moravě u Jaroslavic na Dyji, v Předmostí a Rokytnici u Přerova, v jeskyních Výpustku, Býčí skále, Jáchymovce (Evině), Žitné (Křtinské údolí), Kůlně, Kostelíku a Šošůvce, ve slují u Mladče, v Podkově u Litovle, v Čertově díře a Šípce u Štramberka. V Čechách u Mostu. V Německu a více na sever známek není.

†) Číslo znamená obraz na tabulce.

Z památek těch dosud máločetných usuzujeme, že člověk diluvialní byl lovec. Větší zvířata, jako mamuty a nosorožce, chytal bezpochyby do jam a tam je kamenem usmrcoval, menší, jako koně,^{*)} soba,^{**)} zabíjel oštěpem a střílel z luku střelami, jež opatřoval pazourkovým neb kostěným hrotem. Lovil mnoho druhů ssavců a ptáků a chytal ryby^{***)} na udici a harpunou. Živil se tudíž masem a pochtunával si na tuku kosti, jež jsouce po délce rozštípané k této domněnce vedou. Maso jedl i syrové i na ohni připravené. Dokladem jsou opálené kosti a zbytky ohnišť. Oheň rozdělával nejspíš křesáním pazourku o pazourek neb třením dřeva o dřevo. Rozpoltěné kosti lidské jsou známkou, že se neštítel pojídati maso lidské.

Materiál na zbraň a nástroj poskytoval kámen†) zejména pazourek, paroh⁸⁾⁹⁾ a košť. Člověk diluvialní pokrýval tělo nejspíše kůží zvířat; lze tak souditi ze škrabadel⁴⁾ a nožíků³⁾ pazourkových, jimiž kůži zpracoval a z jehel⁶⁾ a šidel,¹⁾ jimiž ji sešíval.

V umění pokoušel se kresbami na kameně††) a na kosti†††)¹⁾¹³⁾ a malbou na oblátku.*†)

Znal-li člověk diluvialní hrnčířství, není určitě zjištěno. Též nelze říci, měl-li článkovanou řeč a nějaké náboženství. Provrtané zuby, lastury a kamenné placičky mohou býti i amulety (znaky náboženství) i předměty tělesné okrasy.

Ze skrovných zbytků kostry nelze posud dovodit, byl-li člověk diluvialní obřadně pohřbíván; též nevíme, žil-li pouze v rodině, aneb znal-li nějaký společenský řád. O tom všem nabudeme jasnějšího světla, až se doděláme hojnějších památek.

Staly se též pokusy ustanovit přibližně stáří člověka. Pokusy byly různé. Horner užil ku svému výpočtu náplavy Nílské. Bylť v údolí Nilu nalezen střep ve hloubce 12 m. Horner, ustanoviv vzrůst náplavy za 100 let, vyčíslil, že střep

*) U Solutre (Saôn et Loire) zjištěno na 40.000 koster koňských v diluviu.

**) Hojnost zbytků sobích poskytuje jeskyně Madleinská ve Francii.

***) Jeskyně Mentonská chová památky z 50 druhů ryb, mezi nimiž 10 druhů mořských.

†) Rohovec, křemen, jaspis, porfyr, čedič, pískovec, vápenec.

††) Kresby na stěnách v jeskyni Madleinské ve Francii.

†††) V Předmostí žebro mamutí. V Kůlně u Sloupu kost předpotopního medvěda s kresbou ryby.

*†) Pobarvené oblátky v jeskyni Mas d'Azil.

dle výšky náplavy byl uložen před 13.000 lety. A poněvadž střep neležel ve vrstvě diluvialní, nýbrž alluvialní, usoudil, že člověk diluvialní je mnohem starší. Jiní vypočítávající stáří náplav Saôny, Rhony a Mississippy dodělali se statisíců let.

Výpočty ty nemají však valného významu, poněvadž náplavy nejsou co rok stejnoměrné. Prestwich páčí stáří člověka z doby ledové na 30.000 let. Tolik je jisto, že stáří člověka je ohromné.

Doba neolithická.*)

(Doba 7000?—1000 let před Kristem.)

Člověk evropský doby neolithické zůstavil po sobě památky zcela jiné, než jaké se jeví v paleolithu. Neolithec nástroj z kamene hladí a vrtá, zná hrnčířství, chová domácí zvířata, pěstuje orbu a má pohřební zvyky.

Povlovný vývin od paleolithu k neolithu nelze přesně doložit; všude leží mezi památkami těchto dob mrtvá vrstva značného stáří**) (3000—4000 let). Dosud má se za to (De Mortillet), že neolithec je nový člověk z Asie do Evropy přišlý.

Místa, která svými památkami (střepy, popel, kosti zvířecí, kamenné nástroje) tomu nasvědčují, že se na nich neolithec zdržoval, jmenují se „stanice neolithické“. Stanic neolithických má Evropa hojnost. Čechy a Morava***) nejsou chudy. K stanicím neolithickým náležejí:

a) Kjökkenmöddingy†) (hromady odpadkové v Dánsku).

b) Jeskyně.

c) Jámy odpadkové.

d) Jezerní stavby na kolech ve Švýcarsku.

a) Kjökkenmöddingy jsou nakupené hromady odpadkové, v nichž je plno skořápek z jedlých škeblí, kostí, popele, nástrojů z parohu, z kosti, z kamene a plno hrubých střepů.

*) Památky neolithce na Moravě: Brno, Břeclav, Uh. Brod, Holubice, Horákov, Kadov, Klobouky u Br., Kroměříž, Leskoun, Líšeň, Lulč, Mikulov, Milotice, Modrice, Morkůvky, Mutěnice, Obrany, Podivín, Popovice, Šlapanice, Troubsko, Tvarožná, Volfířov, Vranovice, Zborovice, Znojmo, Žerotice.

**) De Mortillet.

***) Četné jeskyně i otevřený kraj.

†) Kjökken — kuchyně, mödding — smetiště.

b) V jeskyni neolithec i sídlil i se pohřbíval. Velkolepé pohřebiště poskytla jeskyně*) při říčce Petit Morinu (Marne). U koster nalezaly se četné milodary, jako kamenné sekery³²⁾, šípky⁴⁰⁾, nádoby bezuché, ozdoby z kamene, mušlí, zubů, kostí i z jantaru⁵⁰⁾.

c) Neolithec bydlel v jeskyni pouze tam, kde byla po ruce; kde jí nebylo, hleděl se opatřit pod širým nebem, buduje si přístřeší.***) Doklady přístřeší jsou hojné. Památky po chýších do dnes nevymizely. Místo, kde chýše někdy stávala, z daleka se prozrazuje barvou půdy pod způsobou šedých, popelovitých neb černavých okrouhlých skvrn, v nichž plno je odpadků kuchyňských (kostí zvířat, střeptů a nádob celých) a nástrojů. Tu a tam neschází ani kost lidská, ba ani celá kostra, což značí pohřeb.

Jámy odpadkové dlužno dle památek v nich nalezených pokládat za obydlí, jež kryla střecha z proutí pletená a hlinou omazaná; nasvědčují tomu kusy omítky, jež se zhusta v jamách objevují.

Jámy odpadkové vyskytují se ojedině i hromadně. Z hromadnosti soudíme na život pospolitý — na osadu.***) Osada neolithická bývá někdy ohrazena valem z hlíny neb kamene, čemuž říkáme „hradiště“. Větší část hradišť náleží však době mladší, o čemž doleji.

d) Ve Švýcarech stavěl neolithec příbytek na jehlách neb na kolech v mělčinách jezer, aby byl chráněn před nepřítelem a divokou zvěří. Na místech někdejších osad nákolních uloženo je v bahně jezerním nesčíslně památek. Zvláště bohato je sídliště

*) Na 2000 koster bylo zjištěno.

**) K jeskyním počítáme též prohlubiny rukou lidskou pod zemí obyčejné ve žlutce zrobené a na příbytek a skrýš upravené. Lid říká jim „lehy“, „lohy“, neb „lochy“. Lochy roztroušeny jsou po různých místech Moravy a zvláště hojny jsou na Hustopečsku, jmenovitě v Kloboukách a okolí. Z nedostatku památek v nich nalezených nelze usouditi, možno-li je klásti až do doby neolithické. Valná většina z nich jsou jistě pouhé skrýše z dob válečných nájezdů maďarských. Nalezíště: Archlebov, Borotice, Bouzov, Božice, Diváky, Držovice, Vel. Dyjakovice, Habrovany, Hrádek, Ivančice, Klobouky, Kobylí, Kuřim, Lechovice, Měnin, Miroslav, Náklo, Naloučany, Nenkovice, Obrány, Vel. Ořechov, Roseč, Rožná, Sčibřnice, Syrovín, Vel. Týnec, Vendolí, Vrbice, Ždánice, Žilovičky.

***) Modřice, Holubice, Obrány, Leskonn.

u Robenhausenu na jezeře Curyšském.*) Z památek zvláště zhusta se vyskytá: Sekyra,^{30) 52)} mlat,³⁵⁾ nůž,⁴²⁾ pilka,⁴¹⁾ šipka,^{40) 47) 49)} hrot kopí,⁴³⁾ dláto,³⁶⁾ hladíč, kyj, luk,⁵⁴⁾ drtidlo⁶⁸⁾ na obilí, nádoba hliněná⁶⁰⁾ i dřevěná; řídčeji: Brusle³⁷⁾ z kosti, hřeben,⁵³⁾ tkanivo²⁶⁾ z provázků, z lůčí a slámy, ovoce sušené, ořechy, bukvice, i chléb pod způsobou sucharu, zuhelnatělá pšenice, ječmen a len, kosti z jelena, psa, prasete, kozy, ovce a hovězího dobytka.

Pohřeb. Památky těla lidského čili pohřby nalezájí se v jeskyních i v odpadkových hromadách a jamách. Neolitheci stavěl svým mrtvým též pomníky z kamene, jež se mohutností vyznačují. Pomníky neolithické slují obecně „megalithy“ (velké kameny) a dle různého tvaru nazývají se menhiry^{**)}¹⁸⁾, dolmeny^{***)}²⁶⁾, stély†)²²⁾, dilithy a,¹⁹⁾ trilithy b,²¹⁾ cromlechy c.²³⁾

Menhir¹⁸⁾ je balvan značné velikosti, nápadně postavený, třeba na hraně, zpola v zemi. Dolmen²⁶⁾ je skříň o čtyřech balvanech s rovným příkrovem; příkrov bývá i střechový. Dilith¹⁹⁾ je balvan kolmý s vodorovným placovým příkrovem. Trilith²¹⁾ je pomník o třech sloupech. Stél²²⁾ je kamenná deska s hrubou kresbou osoby. Cromlech²³⁾ je kruh z balvanů sestavený.

Podé všemi těmito památkami nalézají se doklady pohřbů.

K megalithům počítají též mohyly²⁴⁾ s jádrem kamenným; na Rusi slovou „kurhany“.

Mimo to vyskytují se i mohutné obětní kameny.²⁵⁾ Pohřby neolithické byly pochovávací i spalovací.

Pohřby pochovávací zanechaly po sobě kostru, pohřby spalovací popel, jenž uložen je v popelnici, plochým kamenem přikryté.

Poloha koster²¹⁾ je charakteristická. Kostra leží obyčejně na levém boku, kolena jsou skrčena ke trupu, a ruka je pod hlavou. Kostra někdy sedí. Lebka kostry je z pravidla dlouhá.

Máme-li na zřeteli památky neolithce celé Evropy, jeví se obraz jeho života takto: Ze zvířat honil jelena, srnce, kance,

*) V osadě Robenhansenské napočteno na 100.000 jehel.

) Maen = kámen; hir = dlouhý. *) Dol = stůl. Dolmen = stolový kámen. †) Stél = plačka.

a) Dilith = dvojkámen. b) Trilith = trojkámen. c) Cromlech = kruh kamenný. (Crom = kruhovitý, lech = balvan).

soba, zuba, tura, kachnu divokou, labuť zpěvnou, pelikána, lovil ryby na udici, harpunou⁴⁴⁾ a do sítí.³⁰⁾ Udici robil z kosti, lastury neb kamene, síť³⁰⁾ uplital z provázků a zatěžkával ji kamenným neb hliněným závažím.³⁴⁾ U vod nepohrdal lasturovitým měkkýšem. Ochočil si psa*) a dobytek, jako kozu, ovci, vepře. Kůň byl řídký. Vyráběl sýr (dírkované nádoby)⁴⁰⁾ a byl rolníkem pěstuje pšenici, ječmen a len a mimo Švýcarsy též proso, hrách, čočku. Měl též vinice a sil mák (Italie), pochutnával si na jablkách a hruškách (divokých) a sbíral lískové ořechy a bukvice (nákolí švýcarská). Práci konal nástrojem kamenným a dřevěným, neb z parohu.

Kamenný nástroj hladil na pískovci a provrtával jej vrtákem kostěným neb dřevěným⁶⁵⁾ pomocí pisku.

Tvar nástrojů je rozmanitý, obvykle klinovitý neb kladivovitý (sekyra, mlat). Různá je podoba dyk,⁴⁵⁾ hrotů kopí⁴³⁾ a šípek.⁴⁸⁾ Hojně je šidel,⁶⁴⁾ škrabadel, hladičů, nožů,⁴²⁾ pilek.⁴¹⁾

Hlavní hmota je pazourek; vedle toho diorit, serpentín, amfibolit, gabbro, diabas, eklogit, čedič. Vzácnými jsou sekyrky z jadeitu a nefritu a řídké nástroje obsidiánové, jež přicházely na Moravu nejspíš z končin Tokaje. Pěkné jsou nástroje z kosti⁵⁵⁾ ⁶³⁾ ⁶⁴⁾ a parohů jeleních.⁵⁶⁾

Hrnčířství je dosti vyvinuté. Nádoby jsou práce ruční a dvojího druhu:

- a) pro domácí potřebu,
- b) hrobní.

Nádoby pro domácí potřebu mají tvar kulovitý; stěny jsou silné a vypálení je nedokonalé. Hmota nádob je pískem promíšená a ucha buď scházejí, neb jsou malá.

Nádoby hrobní jsou úhledné a mají rozmanitý tvar. Vyskytá se hrneček, džbáněček,⁶²⁾ mísa, šálek, pohár⁶¹⁾ a j. v. Typické jsou nádoby pohárovité.⁶¹⁾

Ozdoba nádob bývá páskovitá (čáry hluboce jsou rytý a bílou hmotou, obvykle křídou, vyplněny), neb šňurová, neb rýhovaná, neb tlačená. Na nádobách jemných bývá povrch tuhovaný, lesklý.

Doba neolithická má též počátky tkaniva. Tkanivo (Robenhäusen) hotovilo se jednak v ruce pletením, jednak na stavě.

*) Památky v Kjökkenmøddingu dánském.

Nit upřádala se vřetenem,⁵⁸⁾ jež zatíženo bylo přeslenem,⁵⁹⁾ aby kroucení vláken bylo pravidelné.

Ve hrobech a chýších (jamách odpadkových) potkáváme se zhusta s hliněnými jehlanci⁵⁶⁾ a kuželi⁵⁷⁾ s dírkou u špice. Mají-li se pokládati za závaží neb podstavce pod rošty, nelze říci; vyhloubené díry směrem ku spodu svědčí o podstavcích.

Ozdoba těla robena byla z kamene (z úběle a mramoru), mušli,³¹⁾ kostí,⁵⁰⁾ zubů,³²⁾ řídčeji z jantaru.⁵⁹⁾ Tělo se snad malovalo a tetovalo; nasvědčují tomu různobarevné hlínky ve hrobech.

Umění je skrovné. Máme jen některé kresby v umělých jeskyních Petit Morinských a na stélech.

V obřadnictví pohřebním (náboženství) jeví se neolithec pokročilým. Dary zemřelým do hrobu kladené to dokazují.

Zvláštním úkazem doby té je „trepanace“ (vrtání) lebek.²⁰⁾ Trepanace byla konána na živých (jmenovitě dětech) a mrtvých. Na živých se díra do lebky kamenným nožíkem pomalu vyškrabovala, na mrtvých se vyřízla. Ti, kdo trepanaci přežili, mají otvor zjizvený.

Co by bylo příčinou trepanace, nevíme; možno, že názor náboženský, možno též, že chirurgická operace, aby se pomohlo od neduhu.*)

Nynější lid evropský plemene indoevropského (jmenovitě Germané, Slované a Romani) žil dle mínění Dra. O. Schradera v neolithu ještě pohromadě. Schrader prozkoumav totiž řeč jednotlivých větví, našel, že blízkost v názvech (totožnost kořene) obmezuje se na kulturu neolithickou. Končiny, které lid ten obýval, nelze ani z daleka naznačiti. Názvy pro železo, bronz a vůbec pro kovy a výrobky z nich jsou různé. Tedy v době, kdy kov zavládl, byly větve indoevropské již rozděleny, a každá si sama nové slovo pro nový pojem tvořila.

O stáří neolithu jsou mínění různá. Pro střední Evropu, tedy i pro nás klade Lubokk dobu neolithickou mezi l. 7000 až 1000 př. Kr.

Člověk neolithec je o něco menší než nynější.***) Střední výška u mužů je 1.62 m., u žen 1.5 m. Lebka je častěji dlouhá,

*) Ve středověku byla trepanací hojena epilepsie (padoucnice).

**) Střední výška nynějšího muže dle Topinarda = 1.66 m., ženy — 1.54 m.

řidčeji krátká. Dlouholebci mají index délkový*) zhusta pod 70 mm. Krátkolebci mají nízký, široký obličej a shodují se s typem kmenů středo- a severoasijských (Mongolové, Uraloaltajci, Laponci). Jezera švýcarská poskytují krátkolebce; u nás jsou neolithci pouze dlouholebími.

Mezi historickými obyvateli evropskými byli dlouholebími Ligurové a Iberové (Italové, Hispanové, Gallové a Piktové). A poněvadž tito náležejí ku plemeni indoevropskému, má se za to, že evropští neolithci vůbec byli plemene indoevropského.

Nyní převládá v Evropě krátkolebost způsobená snad míšením, snad zušlechtěním.

Doba bronzová**) (kovová).

Doba kamenná trvala ve střední Evropě okrouhle do r. 1000 př. Kr. Tu objevuje se kov. Který z kovů byl nejdříve znám a jak se k nám dostal, určitě nevíme. Tolik lze soudit, že ten kov znám byl nejdříve, jenž je člověku nejpřístupnějším, t. j. jenž je na povrchu ryzí. Takovým kovem je zlato a měď.

V archaeologii jsou důležitý zvláště čtyry kovy: zlato, měď, bronz, železo. Nejprve se objevuje zlato, naposled

*) Index délkový je poměr délky k šířce lebky na 100 uvedený. Je-li délka 180 mm. a šířka 140 mm., je index na 100 uvedený 77·7 mm. dle úměry $x : 100 = 140 : 180$.

Čím širší je lebka, tím je index délkový větší.

Dlouholebec (dolichocefal) do 75 mm.

Středolebec (mesocefal) 75—80 mm.

Krátkolebec (brachycefal) nad 80 mm.

Máme též index výškový, nosní, oční a j. v.

**) Naleziště na Moravě: Bojanovice, Borotice, Břeclav, Bzenec, Čechy, Čejkovice, Dambořice, Horní Dunajovice, Gutfjeld, Hlubočany, Hodonín, Hulín, Cholína, Kadov, Klentnice, Něm. Knínice, Dolní Kounice, Krumlov, Kyjov, Lednice, Leskoun, Lesonice, Letovice, Lipůvka, Loděnice, Malostovice, Medlov, Měnin, Mikulov, Mokrá, Morkůvky, Morice, Mutěnice, Nejdek, Vel. Ořechov, Ořechovičky, Mor. Ostrava, Vel. Pavlovice, Petrovice u Krum., Pohorelice, Popovice u Rajhr., Rakšice, Rakvice, Rosice, Řeznovice, Skoro-nice, Vel. Slatěnice, Slavkov, Strážnice, Šelešovice, Těšetice, Tišnov, Tlu-mačov, Troubsko, Třebíč, Trbušany, Tvořiráz, Vedrovice, Veselka, Vlasatice, Vranovice, Zbejšov, Žarošice, Žabčice, Žerotice, Židenice.

železo. Vedle uvedených kovů vyskytá se též cín, olovo, stříbro, antimon, zinek.

Měď čistá je měkká a nehodí se dobře na zbraň a nástroj. Přimísí-li se k mědi cín, obdrží se směs tvrdá se zlatolesklou barvou, jež nazývá se bronz neb spěž*) a dává výbornou hmotu na zbraň a šperk**).

Dobu bronzovou charakterisují tyto předměty: sekýra,^{89,90,91)} nůž, hrot, kopí,⁷³⁾ dýka,⁹³⁾ meč,⁷⁹⁾ dláto,⁹⁰⁾ šípka,⁹⁶⁾ srp,⁹³⁾ jehlice,⁹³⁾ jehla, spona, prsten, náramek,¹⁰⁾ ⁷¹⁾ ⁷²⁾ ⁹⁶⁾ náušnice, nákrčník,⁷³⁾ břitva,⁸⁴⁾ ⁸⁵⁾ štít, úbor koňský, pilka.⁹²⁾ Vše je v různých tvarech.

Kolébku bronzu je nejspíše Asie, kde byl již na 3000 let př. Kr. znám. Z Asie šířil se bronz do Evropy trojím směrem: a) po pevnině nížinou Kaspickou do Ruska a odtud na západ a na sever, b) po Černém moři k ústí Dunaje a odtud do středu Evropy, c) přes Středozemské moře do jižních končin Evropy jmenovitě Feničany, kteří jej v 11. stol. př. Kr. mistrně uměli zpracovati. Z různých těchto proudů plynula různost tvarová. Proudů se též křížovaly, tvary místně se pozměňovaly a svérázně vyvíjely dle toho, jak kde podmínky vývinu byly vhodnější.

Bronz dostal se k nám povlovně obchodem. Většina našich památek bronzových je lita do forem, menšina je kuta. Formám říkáme kadluby.***) Předměty ulité byly neúhledné, hrubé; proto následovala úprava broušením, blazením a rytím za příčinou výzdoby.

Nejobyčejnější památka je sekýra tvaru rozličného, jako:

a) sekýra s ohrnutým krajem,⁹⁰⁾ b) sekýra se schůdkem,⁹¹⁾ c) sekýra s dutinou⁹⁷⁾ neb tulejí a

*) Nejpeknější bronz je při poměru 900/0 mědi a 100/0 cínu.

**) Poznaným kovem nevzala stará kultura kamenná za své, zvláště ne tam, kde kov byl drahý; proto kamenný mlat vedle památek bronzových není neobyčejný. Ještě r. 1066 bojovali francouzští Normané u Hastingsu kamennými mlaty.

***) Nejprve se lilo do vlhkého písku, kde předmětem způsoben byl negativ. Postupem času lilo se do formy z hlíny, jež na předmětu z vosku byla vytvořena a vypálena; vosk navrtanou dírkou při pálení vytekl. Při tomto způsobu výroby měl každý jednotlivý předmět svůj kadlub, poněvadž kadlub hlíněný musil býti vždy rozbit, aby předmět mohl býti vyndán. Konečně byl vyráběn dvojitý kadlub z kamene.

s ouškem (celt), *d*) sekyra s laloky⁸⁸⁾⁸⁹⁾ (pálstav), *e*) sekyra plochá dvojitá

Na hrotech⁷⁵⁾⁹⁴⁾ a šípech,⁹⁶⁾⁹⁷⁾ jež jsou s tulejkou i bez ní, vyskytují se žlábký, což svědčí o tom, že se natíraly jedem.

Dýka,⁹³⁾ totiž čepel, měla tvar trojúhelníkový a upevňovala se nýtky na rukověť dřevěnou neb kostěnou neb z parohu vyrobenou. Později se rukověť lila.

Meč je prodloužená dýka, již možno sekati. U většiny mečů⁷⁹⁾ je rukověť krátká pro malou ruku. Z toho soudí de Mortillet, že je meč původu indického, kde malá ruka je charakteristickou.

Nůž je různotvarný. Čepel mívá trn, jež objímala násada ze dřeva neb z kosti; násada se později lila.

Řídkěji se vyskytá dláto,⁸⁰⁾ břitva,⁸⁵⁾ srp,⁸³⁾ štít, přilba, krunýř, udidlo.

Šperk se velice vyvinul. Na hlavě stkvěl se diadem, v uchu náušnice, na krku nákrčník,⁷³⁾ na ruce prsten a náramek;⁷²⁾ nohu zdobil kruh. Šat, na němž třpytily se rozmanité ozdoby, spínala jehlice, a boky objímal pás cetkami vyšperkovaný.

Spona (fibule) vyskytá se teprv na konci doby bronzové a vyvinula se z jehlice.

Nádoby. Nádoby doby bronzové jsou buď bezuché, neb s puntíky neb s uchem. Nádoby jsou hliněné⁸¹⁾ i bronzové.⁸²⁾ Nádoby bronzové a to vědérka, kotlíky, misky, šálky jsou celkem řídké z příčin drahoty a robeny jsou z plechu nýtováním, jelikož spájení známo nebylo.

Památky bronzové nalézáme buď hromadně neb ojedinele v sídlišti a ve hrobě.

Nálezy hromadné pokládány jsou od jedněch za oběť bohům podzemním přinesenou, jiní je mají za poklady zrovna tak uschované, jako se to dělo a děje do dnes s penězi, vzácnými předměty v době nebezpečí a z jiných příčin. Nemalá část těchto pokladů náleží jistě obchodníkům, kteří z příčin nejistoty na cestách a pohodlnější chůze zásobárny (depóty) si zřizovali a tak si obchod usnadňovali.

Depóty chovají obyčejně předměty jednoho druhu,*) někdy

*) Stará Břeclava poskytla hrnek s drátěnými náramky, trubičkami a jehlicí. Hodonín 600 kusů, Slavkov 90 kusů.

vesměs nové, jindy opotřebované, někdy i surovinu. Předměty bronzové pokrývá ušlechtilá rez (aerugo nobilis), zvaná „patina“, jež barvou tmavozelenou se vyznamenává a pěkně se leskne.

Hroby čistě bronzové jeví se jakožto

- a) hroby kostrové,⁶⁹⁾
- b) mohyly (s pohřby většinou žárovými),
- c) pole popelnicová.

Hroby kostrové.⁶⁹⁾

Kostra leží v jámě buď prostě, neb je kameny obložena. Tělo je silně skrčeno a spočívá na pravém boku. Pravá ruka bývá tu a tam pod hlavou, levá u hlavy neb na životě. Milo-dary nejsou hojné a záleží v bronzových předmětech a hlině-ných nádobách.

Vyskytují se zejména: trojhranné dýky s nýtky, jehlice⁹³⁾ se špičkou prohnutou a s hlavičkou kuželovitou, na níž je zhusta úsko. Náramky jsou jednak točeny z drátu dvojité složeného,¹²⁾ též massivní lité,¹⁰⁾ jednak z plechu spirá-lovitě točeny¹¹⁾ s vyrytým ornamentem. Náušnice a prsteny bývají též z drátu natočeny. Nákrčníky¹³⁾ jsou provrtané, uhlazené ale méně pravidelné kousky jantaru, mezi nimiž tru-bičky z bronzového drátu byly navlíkány.

Nádoby jsou v ruce robeny a dvojího druhu: a) hrubé, b) pěkné. Typické jsou nádoby cibulovité¹⁷⁾ s malým otvorem a pupíky na břichu a nádoby s malým dnem a značně rozší-řeným břichem přímo nade dnem, na jehož okraji nalézá se ucho.¹⁶⁾

Hroby kostrové jsou nejvýraznější u Unětic blíž Prahy (typ unětický) a u Dřínova a vyskytují se ve středních Čechách až do Polabí.

Morava má je též.*)

Mohyly.

Hroby mohylové jsou domovem v jihozápadních Čechách hlavně v pohoří Mže a Vltavy na levém břehu. Mohyly jsou z hlíny a kamení. Obvykle je ve středu kamenné jádro, na něm hlína kamením promíšená a na povrchu kamenný plášť.

*) Mělník, Velké Pavlovice, Skoronice, Velké Dunajovice, Vranovice, Hulín.

Pod mohylou bývá pohřeb obyčejně žárový, někdy i kostrový. Popel a opálené kosti leží ve velké popelnici. Též bývá popel pouze na zemi a milodary, obyčejně rozbité nádoby, nalezají se vedle neb na popelu. Někdy jsou uloženy milodary v boku mohyly místo uprostřed. Milodary jsou celkem chudé téhož druhu jako u hrobů kostrových; někdy jen střepy.

Pole popelnicová.

Pole popelnicová jsou hřbitovy se žárovými hroby,¹⁴⁵⁾ jež mnohdy v řadách dosti pravidelných jsou založeny. Na Moravě vyskytují se poblíž řeky Moravy a Svitavy, v Čechách hojně jsou na severovýchodě. Popel z mrtvoly je uložen v popelnici, v níž neb vedle níž leží milodary bronzové, často ohněm porušené, násilně zohýbané i přelámané, celkem chudé a nepatrné. Hliněné výrobky jakožto milodary jsou velice hojné. Hlavní baňatá popelnice (někdy dvě i tři), jež popelem a rozbitými kůstkami je nacpána a mísou neb poklicí přikryta, bývá obstarána miskami, šálky, hrnečky, mezi nimiž drobotiny hliněné, jako řehtačky, kruhy,¹⁴⁶⁾ placičky, kuželky, kolečka a jiné nejsou vzácností.

Hroby polí popelnicových jsou mělké, někdy kameny obložené, jindy na spodu jilem vymazané. Povrch hrobů není znatelný; jen velice zřídka vyskytují se malé násypy (mohylky).

Pole popelnicová*) náležejí jen jednou částí době čisté bronzové; větší část spadá do doby mladší.

Pole popelnicová jsou rozložena hlavně v pohoří Labe, Moravy, Odry, Varty a Visly a na levém břehu středního Dunaje z Uher do Dolních Rakous.

*) Měnik, Hotíněves, Dobrá Voda, Osice, Sulejovice, Třebechovice, Králové Hradec, Korunka Jelení, Rosice, Dražkovice, Rečice, Trnávka, Svijany, Libochovany, Přepel a j. v., Bohuslavice, Heršpice u Brna, Biskupstvo, Blatce, Boršice, Bučovice, Čelčice, Čechovice, Dědice, Doloplazy u Olomouce, Hradiško u Krom., Hulín, Charváty, Ivanovice, Kokory, Kojetín, Kroměříž, Kvasice, Loštice, Loučany, Malenovice, Majetín, Měrovice, Mezice, Mohelnice, Morice, Náměšť u Olom., Nelešovice, Němčice, Nezamyslice, Nová Ves u Krum., Nová Ves u Krom., Nový Dvůr u Kroměříže, Obrňany, Pivín, Počenice, Polešovice, Police, Postoupky, Práslavice, Příkazy, Roseč, Skoňova Lhota, Syrovín, Těšetice, Trnávka, Tršice, Určice, Vicoměřice, Voděrády, Vrbka u Krom., Zborovice, Zlín, Zlobice.

Z uvedené rozlohy lze souditi, že tento způsob pohřbu náležel lidu, jenž se z jednoho místa do naznačených končin rozšířil. Místem tímto mohlo býti Zakarpatí, kde podobné pohřbívání znal již neolithec. Stěhování se lidu s pohřbem popelnicovým událo se as na konci doby bronzové, poněvadž větší část popelnicových pohřebišť chová počátky železa.

Je nápadno, že pole popelnicová postrádají sídliště, jež scházeti nemohla, poněvadž si hřbitov bez stálého sídla mysliti nelze. Je velice pravdě podobno, že část jam odpadkových, jakož i hradíšť k těmto sídlištím patří. Jistě sem náleží hradíště Obranské, jehož část střepů s výroby blízkého pohřebiště popelnicového souhlasí.

Popsané tři druhy hrobů (mohyl, typu unětického a polí popelnicových) prozrazují, že ku konci doby bronzové živily Čechy nejspíše trojí různý lid a sice na jihozápadě lid s mohylami, ve středu lid typu unětického a na severovýchodě lid typu polí popelnicových. Na Moravě nějaké podobné pravidelnosti celkem postrádáme.

Doba železná.

Železo je nejmladším kovem kulturním. V Evropě počalo se ho užívat vedle bronzu nejdříve v končinách jihovýchodních. Původ železa dlužno hledati jako u bronzu v Orientě, kde z něho již ve 13. stol. př. Kr. zbraně a nástroje byly robeny. Odtud přeneseno bylo železo nejspíš pod způsobou šperku do Evropy. Hrobní památky tomu nasvědčují. Železo bralo se do Evropy as touže cestou jako bronz.

Na památkách evropských, mezi nimiž železo počíná se objevovat, pozorovati lze trojí ráz, a to jiný na jihu v končinách moře Středomořího jmenovitě v Řecku a Italii, jiný v končinách zemí alpských a jejich okolí a opět jiný v zemích na severu od Dunaje. Ráz jižní jmenuje se obyčejně *klassický*, ráz střední *keltický* a ráz severní *germanský*.

Ráz *klassický* (řecko-italský).

Nejstarší památky železné poskytuje řecká obec Olympia na Peloponnesu a Villanova blíž Bologně. Kulturu řeckou ka-

rakterisuje bronzová sponka oblouková¹¹⁴⁾ a zvláštní výzdoba na nádobách;¹¹⁵⁾ kulturu italskou bronzová sponka,¹¹⁷⁾ jež řecké se podobajíc patku na způsob lodičky má prodlouženou, pak tvar a výzdoba nádob¹¹⁶⁾ hliněných, jakož i nádoby z bronzu, jež zovou se situla^{118a)} a cista.^{119a)}

Situla je věderko komolému kuželi podobné s obloukovitým držadlem a hojnými kresbami.*) Cista je věderko žebrované s dvěma obloukovitými držáky.

Ráz keltický.

V zemích alpských a jejich okolí je pro první dobu železnou typickým pohřebiště Hallstattské**) a pro pokročilejší dobu železnou krajina francouzská v poříčí Seiny a Marny a mělčina „Tène“ u Marinu na jezeře Neufchâtelském. Typu hallstattskému říkáme též kultura hallstattská a typu francouzskému kultura galská neb ténská.

Kultura hallstattská.

Kultura hallstattská jeví se takto: šperk je celkem z bronzu něco ze zlata, něco z jantaru a skla. Zbraň a nástroj je vedle bronzu ze železa. Kulturu hallstattskou prozrazuje a) typická sponka,¹⁰³⁾¹⁰⁶⁾ jež bývá závitnicová neb lukovitá neb hadovitá, b) figurální okrasa představující ptáky (kachny, labutě) s dlouhým zobákem nahoru zahnutým, c) sklo, d) jantar.

Hroby Hallstattské jsou kostrové⁹⁹⁾ a žárové.¹⁰⁰⁾ V kostrových leží mrtvý z pravidla nataženě. Hrob je zhusta kameny obložen a pokryt. Postava je neveliká a náleží typu dlouholebců. Ve hrobech žárových bývá popel buď na podlouhlé míse hliněné neb na zemi neb velice zřídka v dřevěné skřínce. Každý hrob má milodary. Milodarem je zbraň, nástroj, šperk a nádoba.

*) Velmi drahocenná je situla Certoská, na níž vyryto je 70 postav lidských a zvířecích.

**) Pohřebiště Hallstattské bylo r. 1846 odkryto a do r. 1886 prozkoumáno. Všechno bylo as 2000. Zkoumal zde Ramsauer, Sacken, Schubert, Hutter, Hauer a Hochstetter. Památky chová z větší části dvorní museum ve Vídni.

Zbraň je částečně bronzová, částečně železná a to: meč¹⁰⁹⁾¹¹⁰⁾ s poschvou, dýka¹⁰¹⁾ obyčejně s čepelem železným, nůž¹⁰²⁾ s břitem vypouklým malý, nůž velký tak zvaný sekáč,¹⁰³⁾ sekyra okřídlená někdy s dutinou,¹⁰⁴⁾ malé sekyrky ozdobné (odznaky), šipky bronzové ploché neb trojboké jsou řídké, hroty kopí¹⁰⁷⁾ z pravidla železné. Přílbice jsou velice řídké.¹¹³⁾

Šperk je velice rozmanitý. Sponka,¹⁰³⁾¹⁰⁶⁾ jak shora bylo připomenuto, je typická; pás má záponku hákovitou. Náramky jsou buď hladké, vyduté¹¹¹⁾ neb massivní, vroubkované a rýsované. Kruhy nánožní, nákrční, jehlice s kostěnými neb bronzovými náconečníky. Puklice, knoflíčky, destičky kruhové a rozmanité závěsky.¹¹²⁾ Nákrčníky z perel jantarových a skleněných, jednobarevných i pestrých. Přesleny, jehly, pilníky, udice.

Nádobí hliněné¹⁰⁸⁾ je práce ruční, tvaru baňatého s hrdlem nízkým. Povrch bývá tuhovaný, pilkovitou čarou zdobený s polem černě a červeně malovaným. Nádoba bývá i uvnitř ornamentem opatřena.

Rozkvět doby hallstattské klade Undset do r. 500 př. Kr.*)

Do kultury hallstattské náleží nemalá část polí popelnicových, o nichž nahoře zmínka byla učiněna. Kultura polí popelnicových vyvinula se svérázně co do keramiky zvláště v Lužici a ve Slezsku. Hroby těchto zemí jsou tudíž v archaeologii typickými; jest to typ slezský a typ lužický.**)

Typ slezský má keramiku ruční, malovanou¹³⁰⁾ (žlutavě, šedočerně),***) tuhovanou bez uch, s uchy a pupíky; ozdoba je ryta, zhusta i uvnitř na dně pod způsobou hvězdy.

Popelnice je uložena v prosté zemi, a kolem ní rozestaveny jsou vedle sebe a nad sebou v různých polohách četné nádobky¹⁴⁸⁾ menší.¹⁴⁵⁾

*) Památky kultury hallstattské na Moravě: Bedihošť, Blučina, Bořitov, Břeclav, Brníčko, Býčí skála, Držovice, Chylice, Horní Kounice, Krumvíř, Lechovice, Lidečko, Lišeň, Náklo, Nová Ves u Uh. Hradiště, Oblaz, Pavlov, Plaveč, Ptení, Rybník, Senohrady, Svatobořice, Nové Syrovice, Tasovice, Těšany, Višňové, Záhlavice, Znojmo, Žesov.

**) K těmto dvěma typům přičinují ještě typ labský, alpský a uherský z příčin místních odchylek a zvláštností.

***) Heršpice u Brna

Milodary z bronzu nejsou hojné. Jehlice¹⁴⁹⁾ tvaru ř^v je typická. Vedle jehlice¹⁴⁶⁾¹⁵³⁾¹⁵⁴⁾¹⁵⁵⁾ vyskytuje se: kroužek, masivní a z drátu točený (náušnice),¹⁶¹⁾ široký plochý nůž,¹⁵⁷⁾ páltav,⁹¹⁾ celt,¹⁰⁴⁾ srp,⁸³⁾ sponka, udidlo. Ze železa: meč,¹⁶⁰⁾ sekýra, dýka, nůž, sponka, kruh. Ze skla a jantaru: perly.

Typ lužický odchyluje se poněkud od typu slezského ve výrobě nádob. Dílo je též ruční, ale malba se nevyskytá. Tuhované nádoby jsou vzácnější a hvězda na vnitřním dnu schází. Břicho má pupíky nasazené neb z vnitř vytlačeny a oblouky zdobené. Popelnice hlavní má zhusta tvar dvojitého komolého kužele.* Též se vyskytují nádoby s příhradami, dvojčata, trojčata a řehtačky. Ozdoba je ryta a to přímočárná,¹⁴⁸⁾ trojúhelníková a oblouková.

Čechy a Morava lnou jednak k typu slezskému, jednak k lužickému, ale místně se pozměnily.

Kolébkou polí popelnicových je, jak nahoře bylo řečeno, Zákarpati

Kterému lidu by pole popelnicová náležela, nelze z dosavadních známostí vyvoditi.*) Tolik možno z jejich rozložení přibližně usouditi, že osazení severovýchodních Čech událo se nejspíš od východu z Moravy a sice z údolí řeky Moravy**) a Svitavy***) do údolí Tiché Orlice†) a Loučného,††) odkud do Polabí se rozšířilo.

Kultura hallstattská je ve svých zvlátnostech domovem v rakouských zemích alpských a jejich okolí. Ve Francii, Španělsku a Rusku†††) schází.

Kultura gallská čili těnská.

Ve Francii vyvíjela se s kulturou hallstattskou současně kultura domácí, již se říká gallská čili těnská.

*) Dr. L. Niederle pokládá pole popelnicová za hřbitovy slovanské.

**) Kokory, Nelesovice, Majetín, Tršice, Doloplazy, Přaslavice, Charvát, Blatce, Příkazy, Mezice, Loštice, Mohelnice, Trnávka.

***) Heršpice u Br., Obrány, Voděrady, Roseč, Skočova Lhota.

†) Korunka, Jelení, Trebechovice, Králové Hradec, Hofiněves, Dobrá Voda, Měnik, Svijany, Prepeř.

††) Ředice, Dražkovice, Kunětice, Rosice, Trnávka, Lžovice, Plaňany a j. v.

†††) Památky ruské této doby postrádají vůbec ráz ostatní Evropy majíce ráz asijský se vlivem řeckým zvlášť na jihu.

Kultura galská soustřeďuje ve svých výrobcích prvky orientální, řeckoitalské i hallstattské. Kolébkou její je Francie. Tamnější obyvatelé řečeni Gallové neb Keltové*) ji roznesli, počínajíc 4. stol. př. Kr., po Evropě jednak násilně výbojem, jednak potichu obchodem. Kultura galská vtiskla veliké části Evropy nový ráz, ale příliš dlouho netrvala. Při narození Kr. Pána mizí a na její místo nastupuje kultura římská, o níž doleji.

Kultura galská pokročilé doby železné má tři typická naleziště: město Alesii,**) Bibracte***) a vojenskou stanici u Morinu na jezeře Neufchâtelském, kterou rybáři jmenují „la Tène“†) (mělčina).

Kultura galská má ráz vojenský. Nástroj a zbraň je ze železa; šperk z bronzů a ze železa. Tvar je nový.

Památky kultury ténské, hlavně železné, jsou tyto: meč s pochvou železnou¹²⁴⁾ zhusta na přední straně bohatě vyzdobenou; ¹²⁵⁾ pochva bývá též dřevěná; nákončí pochvy je vždy okuto. Hroty kopí¹²⁶⁾ mají tulejku a tvar listový, řídčeji tupý a jsou někdy projímané se zářezy.¹²⁸⁾¹⁴⁴⁾

Přilbice jsou řídké a zachovány jsou z nich pouze ozdoby. Štíty¹²⁷⁾ byly dřevěné a zůstavily po sobě jen kování okrajní a puklice. Sekyry mají díru pro topírku; díra zrobena byla ohnutím kraje;¹³¹⁾ též se vyskytují sekery s uchem¹³²⁾ jako naše nynější. Husté jsou srpy, kosy, nože malé¹²⁹⁾ i velké (sekáče).¹³⁰⁾ Nůžky¹³⁶⁾ mají podobu našich ovčáckých a rozšířily se odtud po Evropě. Hojnost je kladiv, pilek, dlát, udic, udidel¹²⁰⁾ a ostruh¹³³⁾ s krátkým bodcem. Dostatek je bronzových vědérek¹³⁷⁾ a kotlíků opatřených železnými háky k zavěšení. Bronzové sošky (býček), železné obruče z vozových kol, kamenné mlýny a hrací kostky.

*) Zdali Gallové a Keltové byli jeden lid, není dosud rozřešeno.

**) Alesia nyní Alise-Ste-Reine (Côte d'or) byla dobyta Caesarem r. 52 př. Kr.

***) Bibracte leželo na planině vrchu Mont Beuvray blíž Autunu. Dle Caesara bylo Bibracte největší město galské. V Bibracte objevena byla dílna emailleura. Gallové v emailu zvláště vynikali. Alesii a Bibracte dal Napoleon III. se značným nákladem prozkoumati.

†) Stanice v Tène je stavba jiná než stavby neolithické na kolech. Památky ténské jsou tytéž jako v Alesii a Bibracte, a zcela jiné než nákolní.

Šperk není hojný. Sponka je z bronzu i ze železa a má tvar typický, jemuž se říká „tvar t ě n s k ý“.¹³¹⁾ Sponka těnská je polokruh s perovitým závitem z jednoho kusu drátu. Patka nekončí volně, nýbrž je zahnutá nahoru k luku.¹²⁹⁾ Mladší sponky jsou listy.*) Nákrčníky,¹⁴²⁾ prsteny, náramky a pásy řetězové s hákovým spínadlem.¹³⁶⁾ Náramky jsou obyčejně jednoduché, massivní, někdy pouze hladké, jindy čárkovaným ornamentem opatřené. Dosti husté jsou uánožníky¹⁴¹⁾ a nákrčníky¹⁴²⁾ z bronzu. Charakteristické jsou massivní náramky perlové,¹³⁹⁾ jež se na koncích v deštičky rozšiřují. Perly zastoupeny jsou dosti zhusta dutými polokoulemi;¹³⁸⁾ náramek s polokoulemi bývá o dvou polovicích, jež se kloubem zavírají; někdy je náramek složen z více polokoulových článků. Též jsou charakteristické náramky z drátu osmičkovitě pleteného,**)¹⁴⁰⁾ lignitové***) a skleněné (modré a zelenavé sklo). Náušnice jsou kroužky z drátu bronzového.¹³³⁾ Jehlice do vlasů jsou bronzové i železné, jednoduché. Podobné záponky. Úhledný je diadem.^{118b)} Mince¹²¹⁾¹²²⁾ jsou ze zlata, stříbra a bronzu, a to barbarské, římské a napodobeniny řecko-macedonské. Nejjednodušší z nich jsou tak zvané mísky duhové. Hřeben bývá kostěný i bronzový.¹²³⁾

Ozdoba památek je chudá, čárková, někdy s motivy zvířecími a rostlinnými v trojici vyznačenými.

Keramika prozrazuje počátky kruhu hrnčířského. Tvar nádob je vásovitý.

Hroby galské jsou kostrové. Kostra leží natažena na znaku a má na sobě šperky a vedle sebe zbraň a nástroje. Mohyla schází. Galských hrobů je v Čechách†) plno.

V té době, kdy se Gallové vedrali do západních Čech a šířili se do středu, rozléval se bezpochyby po východě lid s ritem pohřbívacím v popelnicích, jež si zachoval, ale kulturu

*) Dobročkovice.

**) Duchcov, Měník.

***) Nový Bydžov, Dobročkovice.

†) Horní Kšely, Nový Bydžov, Stradonice, Třebušice, Ústí nad Labem, Stakory, Šanov, Zábrdovice, Bylany, Radonice, Bečov, Duchcov, Okoř, Kly, Záběhlce, Těčiněves, Sulejovice, Křemuz, Libochovice, Libodřice, Střednice, Hrdly, Letky, Soběice a j. v.

kovovou v ozdobě i nástroji od Gallů přejímal. Z Čech vnikli Gallové postupem času na Moravu; máť Morava také doklad, že tu byli.*)

Z pokladů galských nejznačnější je Duchcovský**) a Podmokelský***) na Křivoklátsku. Hojně památky galské chová též hradiště Stradonické u Berouna.

Na Rus kultura galská nedošla.

Kultura římská (Doba 1. – 5. století po Kr.).

Stát římský, dosáhnuv v 2. století př. Kr. neobmezeného panství při moři Středozeemním, jal se v 1. století před Kr. postupovati na sever. Tak Julius Caesar přivedl ku pádu samostatnost galskou ve Francii. Po Caesarovi tlačí se Římané do nitra Evropy, stýkají se s barbary, jmenovitě s Gally a Germany, což nemohlo zůstatí bez vlivu. Vidíme změnu. Kultura galská ustupuje kultuře italské, ovšem ne té původní, klassické, nýbrž jiné, kulturou barbarskou promíchané, již říkáme „provinciální kultura římská“, poněvadž se v provinciích římských na základech italských vyvinula. (Doba 1.—5. století po Kristu.)

Památky provinciální kultury římské vyskytují se hojně v těch zemích, které po delší dobu Římu náležely, jako v Gallii, Hispanii, Rhaetii, Noriku, Panonii a Brittanii.

K těmto památkám náležejí: kamenné mosty, silnice, vodovody, pevnosti, ohrazené tábory, ochranné valy, vítězné brány, pomníky náhrobní a vítězné, stavby veřejné i soukromé a hroby.

Obyvatelstvo provincií římských přijímalo na se vlivem vojska a kolonistů ráz římský, a to jazykem, mravem i náboženstvím. Doklad k tomu je Francie, Španělsko, Brittanie a Rumunsko, které se úplně pořímány. V Alpách a na Dunaji romanisace nezvítězila.

*) Blučina, Dobročkovice, Hrusovany, Chvalkovice, Kurdějov, Lipník, Lulč, Lužice, Majetín, Náklo, Němčičky, Puntovice, Rajhrad, Roketnice, Sedlec, Veverí, Vomice, Výmyslice.

**) Náramků 600 a sponek 400 kusů.

***) U Podmokel vymlela voda r. 1771 na poli bronzový kotlík se zlatými mincemi; as $\frac{2}{3}$ pokladu (44 kg.) v ceně 90.000 zl. bylo zachováno ostatek se roztrousil.

Hroby římské jsou kostrové a žárové. Hroby kostrové jsou rakvové z kamene a cihel. Milodarem je zbraň, šperk, nástroj a nádoba. Zbraň je čistě římská, totiž přílba, pancíř plátový neb šupinový, holeň, štít,¹⁶⁶⁾ kopí,¹⁶⁸⁾¹⁷⁰⁾ a krátký silný meč¹⁶²⁾ (tesák). Šperk je bronzový, občas emajlovaný a skleněný. Bronz je chatrný, ježto 10% cínu nabrazeno je směsí z cínu, cinku a olova. Patina je šedozelená, špinavá, drsná a bez lesku. Sponka¹⁶⁹⁾ je lita a jehla sponky je připevněna k oblouku kloubem. Vyskytují se též náušnice, náramky, nákrčníky,¹⁶⁴⁾ prsteny, nože, přesky,¹⁶⁵⁾ hřebeny, korale skleněné a mince, lžičky a hliněné lampy.

Nádoby jsou bronzové,¹⁶³⁾ skleněné a hliněné, na kruhu hrnčířském robené, dobře vypálené,¹⁶⁷⁾ často jemné, červené. Ozdobu tvoří čára kolem nádoby jednoduchá, vodorovná neb vlnovitá.

Hroby žárové jsou jámy, do nichž je popel prostě nasypán neb v popelnici uložen. Též se nalézají popelnice ve hrobech, jež kameny neb cihlami jsouce vyloženy, skříním se podobají.

Hroby římské v Čechách*) a na Moravě nescházejí, ale jsou řídké. Hojnější jsou ojedinělé památky.***) Provinciální kultura římská vnikla přes Čechy a Moravu na sever do Němec a dál až do Skandinávie, kdež svérázně se vypěstila.

Ráz germánský (Doba 5.—8. století po Kr.).

Říše římská vzala r. 476 za své. Dobou tou tlačí se na jeviště dějin evropských Germané, již začínajíce na vše strany mocně působit, vtiskují dosavadní kultuře nový ráz. Ráz ten jmenuje se obyčejně „ráz merovejský“ dle panovnické rodiny merovejské, jejíž praotec Chlodvik ku konci 5. století po Kr. na troskách panství římského značnou říši v severní Francii a při Rýně založil.

*) Zliv. Tejšov. Teplice. Písek. Košence, Obříství, Holubice, Lysice, Vrutice Kropáčovy. Hořovice. Kostomlaty.

**) Boskovice. Jedovnice. Karlovice. Líšeň. Mušov. Podivín, Strážnice, Valašské Meziříčí. Volfířov, Vracov.

Ráz merovejský jmenuje se též gothský, byzantský, barbarský a všeobecně germanský.

Ráz germanský spadá do doby 5.—8. stol. po Kr. a je domovem v Německu, Belgii, severní Francii a Brittanii. Mimo tuto oblast je řídký a neschází ani u nás.*)

Hroby rázu germanského jsou dvojího druhu: kostrové s mohylami a kostrové v řadách bez mohyl, čili „hroby řadové“.

Kostrové hroby s mohylami jsou řídkší; jejich inventář je týž, s jakým se potkáme ve hrobech řadových.

Kostrové hroby řadové nejsou nijak označeny. Mrtvý leží prostě v zemi, neb na prkně a prknem je přikryt, neb je v rakvi dřevěné, zrobené z kmene nebo z prken.

Milodary jsou bohaté i chudé.

Zbraň je železná. Šperk ze zlata, stříbra, neb bronzu, drahokamy neb sklem vykládaný. Zbraň: nůž různé velikosti s rovnou čepelí. Malý nůž je nástroj denní potřeby, velkým se házelo, píchalo, sekalo. Meč je dvojbrítký. Jilec bývá kostěný, dřevěný, neb i zlatý a drahokamy pokládáný. Též nákončí pochev bývá vyzdobeno. Sekyrou¹⁷⁷⁾ s krátkým topůrkem se házelo. Hroty kopí^{180, 181)} jsou různých druhů, taktéž hroty šípů¹⁷⁸⁾. Zbrojí ochrannou byl štít, z něhož zachovány jsou jen puklice. Zřídka se vyskytá přilbice, pancíř a holeň. Též výstroj koňský není hojný. Ostruhy jsou z pravidla železné, polokruhové s malým bodcem. Velice pořádku nalézá se udidlo a podkova.**)

Hustější je šperk a nástroj. Nachází se kostěný hřeben¹⁷³⁾ a kleštičky na trhání vousů; břitva je neznáma; nůžky ovčácké¹⁸³⁾ a lžičky. Pás má na místě těnského háku přesku.^{174, 184)} Přesky jsou buď jednoduché s pásem spojené.¹⁷⁴⁾ neb mají jazykové výběžky¹⁸⁴⁾ a jsou zlaté, stříbrné, železné, ale nejčastěji s výzdobou skelnou neb křišťálovou. Sponka¹⁷⁹⁾ je typická. Základ je římský, ale vystrojení nové a velice rozmanité.***) Přední deska je široká, na okraji knoflíky opatřená,

*) Michle, Podbaba. Vinařice. Uhřetec. Pátek, Chobolice.

**) Římané a Germané za císařství dle Schaafhausena podkovy neznali.

***) Sponky římské byly vyráběny hromadně po továrnicku, germanské však v jednotlivých kusech.

a končí obyčejně hlavou různých tvarů (ryba, pták). Jehlice jsou hojné, zvláště v hrobech ženských; též náušnice¹⁸³⁾ a závěsky. Nákrčníky¹⁷²⁾ jsou z perel skleněných, jantarových a zlatých s četnými závěsky. Náramky¹⁷¹⁾ jsou ze zlata, stříbra, bronzu a sesilují se k otevřeným koncům, kde všelijak jsou vyzdobeny. Mimo to nalézají se jehly k šití, přesleny, klíče, křesadla, vážky bronzové, mince římské i domácí.

Nádoby jsou různých druhů a různých tvarů, a to zlaté, stříbrné, bronzové, dřevěné¹⁸²⁾ (okovaná v edérka), skleněné a hliněné. Nádoby hliněné robeny jsou na kruhu.^{173) 181)} Ozdoba je vytlačena.

Ve výzdobě šperku jeví se přeplnění; vše kypí samým pletivem z hadů, draků o neforemných hlavách. Práce je nová. Emajl ténský a římský je nahrazen drahokamem (granát, almadin, hyacint, tyrkys, topas) s podložkou zlatou nebo stříbrnou, aby se zvýšil oheň kamene. Toto vykládání drahokamy pochází z Orientu. Novou výzdobou je „niello“ a „taušírování“. Niello je ozdoba emajlová, černomodravá, způsobená sirníkem stříbrnatým, jímž vyplňovala se pole a pásy stříbrných šperků, okrášlených po kraji pozlaceným ornamentem. Taušírování je ornament stříbrný na železných věcech.^{*)} Někdy jsou oba způsobu na jednom předmětu. Nejbohatší náleziště je nekropole u Reichenhallu v Bavorsích. V Čechách a na Moravě jsou památky kultury germanské řídké, hojnější jsou v Uhrách a při moři Černém.

Památky germanské jsou tu a tam opatřeny písmem „runy“ zvaným, jež vyskytuje se na sponkách, náramcích a na mincích.

Písmo runské vzniklo z písma latinského kolem narození Kr. Pána a mělo 24 značek.¹⁸⁰⁾

V nápisech mladších je pouze 16 značek. Přímocárny tvar run vysvětluje se tím, že runy byly řezány do dřeva, při čemž okrouhlé čáry vadily. Runy hojny jsou ve Švédsku na pomnicích kamenných; ale jsou mnohem mladší.

Ráz germanský pochází z Asie; tam je domovem pestrost a šperkovnictví, a vše se zlatem, stříbrem a drahokamy svítí

*) Drsný předmět železný se postříbřil přitloukáním stříbra a pak se ornament vyřezal a vybral; též se ornament do ublazeného železa vyryl a stříbro se do ryh zatlouklo. Taušírována byla ve středověku zvláště výzbroj rytířská.

Když z Asie počali se národové hýbati (Skytové, Sarmati, Hunové), přenesli tento ráz do Ruska; zde přistoupily k němu prvky domácí a antické (řecké). Gothové, kteří k Černému moři pronikli a zde panství založili, záhy si jej osvojili a byvše odtud později Huny vypuzeni, po ostatní Evropě jej roznesli.

Kultura slovanská.*)

V prvním tisíciletí po Kr. objevují se na kolbišti evropském vedle Germanů Slované. Obecný název „Slované“ Řekové a Římané neznali.

Slované sáhalí na počátku své historie od Labe až po Don, od Baltu až do Alp, k moři Středozemnímu a na Balkán. Nejčetnější kmen byli Venetové. Historik Jordanis, jenž žil v 6. stol. nazývá Slovany Sclaveny a Anty. Od této doby náleží Slovanům východní polovice Evropy. Slované, čítající okrouhle 100 mil. duší, vynikají nad každou větví plemene indoevropského fysickou mocí. Oplývají vedle toho duševními schopnostmi a jsou ve vývinu. Z těchto dvou momentů lze předpokládati, že až dospějí, mocně zasáhnou svou rázovitostí v kolela Evropy.

Název „Slované“ stal se všeobecným teprv v 9. století. Prvotný domov Slovanů dlužno hledati za Tatrami. Odtud šířili se na severozápad, západ a jih. Dobu tohoto šíření, jakož i způsob, jakým se dělo, nelze z nedostatku zpráv a památek dosud vystihnouti.**)

V dobách po velkém stěhování se národů vidíme Slovany rozšířené na západ až k Labi a Sále, přes Moravu a Čechy

*) Památky slovanské a typ hradištní na Moravě: Bilovice u Brna, Bilovice u Břeclavi, Blatce, Blučina, Bořitov, Boskovice, Bosonohy, Bouzov, Bzenec, Bystrice pod Host., Dobrotice, Horní Dunajovice, Heršpice, Hodonín, Uherské Hradiště, Charváty, Cholína, Chornice, Ivančice, Klobouky Brněn., Krhov, Kroužek, Křepice, Křižanov, Laškov, Letovice, Lisky, Lišeň, Loučany, Louka, Majetín, Morkůvky, Náklo, Obřany, Opatovice u Jevíčka, Vel. Ořechov, Podivín, Popice, Ptení, Rokytná, Rožná, Senohrady, Skalice u Krum., Skřipina, Staré Město, Strážnice, Střelice u Znojma, Syrovín, Šitbořice, Špilberk, Tlumačov, Trnávka, Velký Týnec, Vedrovice, Vranova Lhota, Všemina, Zbraslav, Znojmo, Ždánice, Židlochovice.

**) Dr. M. Kríž (Kálua a Kostelík) klade rozchod Slovanů do doby po valném stěhování se národů — do 5. stol. po Kr.; Dr. L. Niederle (Lidstvo v době předhistorické) naproti tomu do doby vzniku „polí popelnicových“ — as do 5. stol. př. Kr.

až do Bavor a Švýcar a na jih přes Karpaty do Uher V 6. stol. sedí pevně v Dolních Rakousích, Štýrsku, Korutanech, Východním Tyrolsku, Krajině a v Přímoří. V 7. století rozsazuje některé z nich řecký císař Heraklius jakožto pomocníky proti Avarům v Dalmacii, Bosně a Srbsku. V končinách ústí Dunaje a poblíž moře Černého vidíme je sloužiti Gothům a pak Hunům.*) Přes Balkán vtlačili se až do Řecka, kde však jazykově podlehli.

Prve nežli se Slované ze své pravlasti rozešli, dělili se řečí na skupinu západní a východní. Po rozejití se nastalo dělení nové, jež zračí se postupem času na západě ve skupině polabské, polské, srbské a české a na východě ve skupině ruské, z níž vytryskla skupina bulharská, srbsko-chorvatská a slovinská.

Kulturu slovanskou památky málo objasňují. Více podává srovnávací jazykozpyt a studium zvyků a mravů nynějších.

Jazyk je nejvěrnějším obrazem národní vzdělanosti. A proto ze slov všem jazykům slovanským společných lze si učiniti obraz, jak as naši předkové žili a jakou měli kulturu, pokud ještě byli pohromadě.

Dle Dra. G. Kreka**) vypadá obraz oné společné kultury Slovanů takto:

Slované byli rolníci, měli dobytek a včely, pěstili rež, ječmen, oves, proso. Obilí mleli ve mlýně na mouku, z níž pekli chléb. Jedli maso pečené i vařené, mléko, sýr a ovoce, pili víno a medovinu. Slované měli stálé příbytky ze dřeva a bydleli po rodech v obci. Obec měla jméno po předku zakladateli. Když rod zmohutněl, rozdělil se v nové obce, jež dostávaly jména dle mravů, obyčejů, kroje, zaměstnání, povahy, polohy místa atd. Obec měla zřízení lidové. Majetek byl společný. Všichni členové rodu měli stejná práva a byli svobodni. Každý pracoval na svém údělu, výtěžek odváděl do společné zásobárny, z níž byl živěn.

Náčelník byl obyčejně nejstarší, nebo byl volen; byl soudcem, knězem i vůdcem, ale roven ostatním. Rozdíl ve stavu vyvinul se teprv později vlivem cizím.

Žena byla svobodná; předla, tkala, šila, pracovala na poli a starala se o děti. Muž pracoval jako žena.

*) Priscus, Jordanis.

**) Einleitung in die slavische Literaturgeschichte 1887.

Slované kupčili a znali různá řemesla. Z rudy vyráběli kov, jako železo, zlato, stříbro, měď a olovo a také jej zpracovali.

Vsi stavěli zvláště při vodách. Tvar obce byl kruhovitý. Větší vsi neb obce byly ohrazeny valem — hradiště. Hradiště zakládána byla též v močálech a na srázných výšinách. Hradiště bývala útočištěm v nebezpečí. Za doby pokoje konala se na hradišti shromáždění různého druhu, slavnostní a náboženská. Chrámů prvotně nebylo. Chrám s kněžstvem vyvinul se teprv později, zvláště při Baltu. Náboženství staroslovanské je temné, poněvadž vývin jeho přerušilo křesťanství.

Obřady a obyčeje, jež provázejí důležité okamžiky života (narození, sňatek), neznáme. Za to hojny jsou zprávy o obřadech při smrti a při pohřbu.

Slované své mrtvé pochovávali a spalovali. Přehřeb spalovací je as starším než pochovávací. Kdy kterého bylo užito, není dosud objasněno. Máme doklady hrobní, kde muž byl pohřben a žena spálena. Spalování u Čechů vzalo za své křesťanstvím.

Obřadnictví při pohřbech v době mladší, zejména u Rusů, bylo značně vyvinuto. S mužem zmrála žena. Správu o pohřbu ruského náčelníka podává očitý svědek Ibn Fotland z počátku 10. stol. Ze zprávy té jde na jevo, že mrtvola byla spálena.

Dle souhlasných zpráv cizinců (Němců, Řeků, Arabů) byli Slované lid zpěvný, hudebný, udatný, silný, zdravý, vysoký, světlých vlasů a očí, pohostinný, důvěřivý, v manželství věrný, svobodu a vlast milující, ale nesvorný.

Památky po Slovanech jsou dvojího druhu: „sídliště s hradišti“ a „hroby“.

O sídlištích máme zprávu u Ibn. Ben Jakuba, vyslance na dvoře císaře Oty I., jenž země Slovany obydlené z vlastního názoru znaje, o hradištích v tento smysl se vyjadřuje: Slované stavi hradiště okrouhlá neb čtyřstranná v močálech. Vyhledavše příhodné místo a ustanovivše tvar vyházejí kolem něho příkop; z vyhozené hlíny urobí val, zpěchují, zvýší a vchodem opatří. Do hradiště vcházejí po dřevěném mostě.

Vedle hradišť močálových máme též hradiště na místech vyvýšených, jež jsou přirozeně chráněna ostrým neb srázným svahem. Val byl z pravidla z hlíny, někdy i z kamene, dle toho, jaká hmota byla po ruce. Valy z kamene bývají tu a tam

spečeny neb slity roztaveným pískem křemenitým.*) Tvar valů na výšinách je dle povahy půdy různý. Mista přístupnější chráněna jsou i trojnásobným valem. Val byl palisádami sesilován. Nejvíce hradišť je v zemích Slovany obývaných zvláště v Čechách, Lužici, Moravě, Slezsku, Polsku a Rusku.

Z památek v hradištích uchovaných má výrobek z hlíny (nádoba) zvláštní ráz. Rázu tomu říkáme „hradištní“ neb „valový“.

Nádoba typu valového je urobena na kruhu (zřídka v ruce), vysoká, s úzkým hrdlem a ohrnutým okrajem,²⁰³⁾ ucho obyčejně schází. Nádobu zdobí čára rytá neb tlačená, vodorovná, jednoduchá neb několikanásobná a vlnitá. Zoveme ji „vlnovka“. Hmota nádoby je hrubá, dobře vypálená, barva šedá neb černavá. Dno nádoby mívá vně značku, a to hvězdu neb kolo s paprsky, neb kříž a p.²⁰⁷⁾ Vlnovku nalezáme všude, kde žili Slované.

Inventář památek valových je týž, jako ve hrobech.

Hroby.¹⁹⁸⁾ Hroby slovanské, doby valové, postrádají znaku společného, poněvadž Slované, jsouce v této době již dávno rozdělení, na různých místech různě se vyvíjeli. Ale dva znaky mají společné, a to „vlnovku“ a kovový otevřený kroužek, jehož konce (někdy pouze jeden konec) do „s“ jsou zahrnuty. Říkáme tomuto kroužku „esovitá záušnice“.¹⁹⁹⁾ Kroužky esovité jsou obyčejně bronzové, někdy cínové a stříbrné a také poštěněné neb pozlacené. Záušnice spočívají ve hrobech na lebce u uší, a to po jednom nebo více kusech, v kterémžto případě bývají pod způsobou řetízku do sebe zapjaty. Z polohy záušnic je patrné, že zavěšovány byly stužkou na skrání aneb byly do vlasů vplítány. Hroby jsou kostrové. V Čechách a na Moravě nechybí jim tu a tam známka stáří pod způsobou mincí Břetislava I. a nejbližších jeho nástupců. Bylo by však mylné souditi, že hroby s esovitými záušnicemi náležely veskrz do 11. století. Mnozí kladou jejich počátek do 4. století po Kristu.

Kostry jsou nataženy, velmi zřídka skrčeny, na znaku, hlavou k západu. Ruce leží podél těla, málokdy na prsou. Mrtvola je v jámě prosté, mělké, někdy na prkně, někdy v rakvi, po níž zbyly hřebíky. U hlavy bývá jeden neb více ploských kamenů. Mohyly nad hrobem jsou řídké.

*) Slití vložil prof. Woldrich.

Milodary hrobů jsou chudé. Nalezáme meče,¹⁶¹⁾ sekery,¹⁴⁰⁾²⁰⁶⁾ kopí, šipky,¹⁰⁰⁾ nože, kleštičky, nůžky,¹⁹⁰⁾ ostruhy, ocílky¹⁹²⁾ s kamenem křesacím — vše ze železa. Zřídka objevuje se štít, přilba,¹⁰⁴⁾ brnění, mlat, kyj, toullec, luk.

Nádoby¹⁹⁷⁾²⁰³⁾ bývají u hlavy neb u nohou, výjimkou po boku.

Šperků je málo zvláště u Slovanů západních. Vedle náušnic²⁰²⁾ vyskytá se prsten,²⁰⁴⁾ náramek, záponka,²⁰⁰⁾ přeska¹⁶⁵⁾ slohu germanského, ale jednoduchá. Ráz orientální jeví se u Slovanů východních v náušnicích²⁰²⁾ bronzových a stříbrných s ozdobou kuličkovou. Hojně jsou korale²⁰¹⁾ z různobarevného skla¹⁸⁹⁾¹⁹⁹⁾ a z jantaru.²⁰¹⁾

Z jiných předmětů dlužno připomenouti: obilní drtidla, přesleny, hřebeny, knoflíky,²⁰³⁾ šidla, jehly a jiné drobotiny ze železa a kosti.

Pohřebišť rázu valového (hradištního) je na Moravě hojnost, ale málo jsou prozkoumána. Rozsáhlé je na polích Heršpických¹⁸⁸⁾ u Slavkova.

Stará kultura slovanská vzala za své křesťanstvím. Pohanské zvyky a mravy přizpůsobivše se novým ideám žijí sice dosud mezi lidem, ale jen jako stíny a nesnadno se dají stopovati. Mnohá věc, jež nám je dosud v životě našeho lidu temnou, dojde objasnění, až život ten společným přičiněním důkladněji po všech stránkách bude prozkoumán.

Archaeologická naleziště na Moravě.

Vysvětlení zkratk.

P = Paleolith.	Pp = Pole popelnicové.
N = Neolith.	Ř = Římská provinc. kultura.
B = Bronzová kultura.	V = Valový (hradištní) ráz.
H = Hallstattská kultura.	L = Loch (umělé jeskyně).
G = Galská (tenská) kultura.	

Jméno druhé u naleziště značí buď město příslušného okresního soudu neb okresního hejtmanskví.

Archlebov-Kyjov	L	Býčí Skála (jeskyně u Adama)-Brno	P, H
Bedihošť-Prostějov	H	Bystřice pod Host.	V
Bilovice-Brno	V	Čechovice-Prerov	Pp
Bilovice-Břeclav	V	Čechy-Prostějov	B
Biskupstvo-Olomouc	Pp	Čelčice-Kojetín	Pp
Blatce-Olomouc	Pp, V	Čertova díra-Štramberk	P
Blučina-Zidlochovice	H, G, V	Čejkovice-Hodonín	B
Bojanovice-Znojmo	B	Dambořice-Hustopeč	B
Bohuslavice-Kyjov	Pp	Dědice-Vyškov	Pp
Borotice-Znojmo	B, L	Diváky-Hustopeč	L
Boršice-Uh. Hradiště	Pp	Dobročkovice-Bučovice	G
Bořitov-Blansko	H, V	Dobrotice-Holešov	V
Boskovice	Ř, V	Doloplazy-Olomouc	Pp
Bosonohy-Brno	V	Doloplazy-Prerov	Pp
Bouzov-Litovel	V, L	Držovice-Prostějov	H, L
Božice-Jaroslavice	L	Dunajovice Hor.-Znojmo	B, V
Brno (Veveří ulice)	N	Dyjakovice Vel.-Znojmo	L
Břeclav	H	Gutfeld-Mikulov	B
Břeclav Stará-Břeclav	N, B	Habrovany-Slavkov	L
Brničko-Zábřeh	H	Heršpice-Brno	Pp
Brod Uherský	N	Heršpice-Slavkov	V
Bučovice	Pp	Hlubočany-Vyškov	B
Bzenec	B, V		

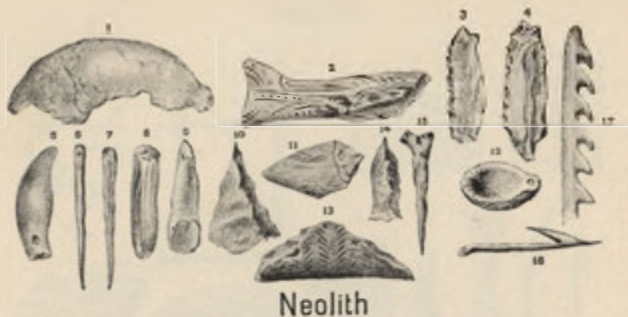
Hodonín	B	Krumlov	B
Holubice-Vyškov	N	Krumvíř-Hustopeč	H
Horákov-Brno	N	Křepice-Hustopeč	V
Hrádek-Znojmo	L	Křižanov-Vel. Meziříčí . .	V
Hradisko-Kroměříž	Pp	Kvasice-Kroměříž	Pp
Hradiště Uherské	V	Kůlna (jeskyně Sloup.)-Blansko	P
Hrubšice-Prostějov	Pp	Kurdějov-Hustopeč	G
Hrušovany-Hustopeč	G	Kuřím-Brno	L
Hulín	Pp, B	Kyjov	B
Charváty-Olomouc	Pp, V	Laškov-Olomouc	V
Cholina-Litovel	P, B, V	Lechovice-Znojmo	H, L
Chornice-Jevíčko	V	Lednice-Mikulov	B
Chvalkovice-Olomouc	G	Leskoun-Krumlov	N, B
Chylice-Uher. Ostroh	H	Lesonice-Krumlov	B
Jáchymovka (Evina jes. u		Letovice-Boskovice	B, V
Adamova)-Brno	P	Lidečko-Uher. Brod	H
Jaroslavice-Znojmo	P	Lipník	G
Jedovnice-Blansko	P, Ř	Lipůvka-Tišnov	B
Ivaň-Hustopeč	H	Lísky-Zdounky	V
Ivančice	V, L	Líšeň-Brno	N, H, Ř, V
Ivanovice-Vyškov	Pp	Loděnice-Krumlov	B
Kadov-Krumlov	N, B	Loštice	Pp
Karlovice-Napajedla	Ř	Loučany-Olomouc	Pp, V
Klenovice-Kojetín	Pp	Louka-Napajedla	V
Klentnice-Mikulov	B	Lulč-Vyškov	N, G
Knínice Něm.-Krumlov	B	Lužice-Hodonín	G
Klobouky-Hustopeč	N, H, V, L	Majetín-Olomouc	Pp, G, V
Klobouky-Uherský Brod	H	Malenovice-Napajedla	Pp
Kobylí-Hustopeč	L	Maloměřice-Brno	B
Kojetín	Pp	Malostovice-Tišnov	B
Kokory-Prerov	Pp	Medlov-Litovel	B
Kostelík (jeskyně u Mokré)-		Měrovice-Kojetín	Pp
Brno	P	Ménín-Hustopeč	B, L
Kounice Dolní-Brno	B	Mežice-Litovel	Pp
Kounice Horní-Krumlov	H	Mikulov	N, B
Krhov-Boskovice	V	Milotice-Kyjov	N
Kroměříž	N, Pp, V	Miroslav-Krumlov	L
Kroužek-Vyškov	V	Mladce-Litovel	P

Modřice-Brno	N	Polešovice-Uh. Hradiště	Pp
Mohelnice	Pp	Police-Val. Meziříčí	Pp
Mokrá-Brno	B	Popice-Hustopeč	V
Morkůvky-Hustopeč	N, B, V	Popovice-Židlochovice	N, B
Mořice-Kojetín	B, Pp	Postoupky-Kroměříž	Pp
Mušov-Mikulov	Ř	Předmostí-Přerov	P
Mutěnice-Hodonín	N, B	Praslavice-Olomouc	Pp
Náklo-Litovel	H, G, V, L	Příkazy-Olomouc	Pp
Náměšť-Olomouc	Pp	Ptení-Prostějov	H, V
Naloučany-Náměšť u Třebíče	L	Puntovice-Brno	G
Nejdek-Mikulov	B	Rakšice-Krumlov	B
Nelešovice-Olomouc	Pp	Rakvice-Hustopeč	B
Nenkovice-Ždánice	L	Rajhrad-Židlochovice	G
Němčice-Kojetín	Pp	Roketnice-Přerov	P, G
Němčíčky-Hustopeč	G	Rokytna-Krumlov	V
Nezamyslice-Kojetín	Pp	Roseč-Kunštát	Pp, L
Nosislav-Hustopeč	H	Rosice-Brno	B
Nová Ves-Krumlov	Pp	Rousínov Nový-Vyškov	Pp
Nová Ves-Uh. Hradiště	H	Rožná-Bystřice n. Pern.	V, L
Nová Ves-Kroměříž	Pp	Rybešovice-Hustopeč	H
Nový Dvůr-Kroměříž	Pp	Rybník-Krumlov	H
Oblaz-Znojmo	H	Řeznovice-Ivančice	B
Obřany-Brno	N, Pp, V, L	Sedlec-Náměšť u Třebíče	G
Opatovice-Židlochovice	N	Senohrady-Náměšť u Třeb.	H, V
Opatovice-Jevíčko	V	Skalice-Krumlov	V
Ořechov Vel.-Brno	B, V, L	Skočova Lhota-Jevíčko	Pp
Ořechovičky-Brno	B	Skoronice-Kyjov	B
Ostrava Mor.	B	Skřipina-Náměšť u Třeb.	V
Pavlov-Mikulov	H	Slatěnice Vel.-Olomouc	B
Pavlovice Vel.-Hustopeč	B	Slavkov	B
Petrovice-Krumlov	B	Staré Město-Uh. Hradiště	V
Pivín-Kojetín	Pp	Strážnice	B, Ř, V
Plaveč-Znojmo	H	Střelice-Znojmo	V
Počenice-Kroměříž	Pp	Stříbrnice-Uh. Hradiště	L
Podivín-Břeclav	N, Ř, V	Svatobořice-Kyjov	H
Podkova-Litovel	P	Syrovce Nové-Budějovice	H
Podolí-Brno	G	Syrovín-Kyjov	P, V, L
Pohořelice-Hustopeč	B		

Šelešovice-Kroměříž	B	Vlasatice-Mikulov	B
Šipka-Štramberk	P	Volříšov-Dačice	N, Ř
Šitborice-Hustopeč	V	Vomice-Brno	G
Šlapanice-Brno	N	Vracov-Kyjov	Ř
Špilberk-Brno	V	Vranova Lhota-M. Třebová	V
Šošůvka (jeskyně Sloup.)- Blansko	P	Vranovice-Hustopeč	N, B
Tasovice-Znojmo	H	Vrbice-Hustopeč	L
Těšany-Hustopeč	H	Vrbka-Kroměříž	Pp
Těšetice-Olomouc	B, Pp	Vrchoslavice-Kojetín	Pp
Tišnov	B	Všemina-Vsetín	V
Tlumačov-Napajedla	B, V	Výmyslice-Krumlov	G, V
Trbušany-Brno	B	Výпустek (jeskyně u Křtin) -Brno	P
Trnávka-Mor. Třebová	Pp, V	Záhlinice-Kroměříž	H
Troubsko-Brno	N, B	Zbejšov-Ivančice	B
Tršice-Lipník	Pp	Zborovice-Zdounky	N, Pp
Třebíč	B	Zbraslav-Ivančice	V
Tvarožná-Brno	N	Zlín	Pp
Tvořínáz-Znojmo	B	Zlobice-Kroměříž	Pp
Týnec Vel.-Olomouc	V, L	Znojmo	N, H, Ř, V
Uherský Brod	N	Žabčice-Židlochovice	B, V
Určice-Prostějov	Pp	Žarošice-Kyjov	B
Valašské Meziříčí	Ř	Ždánice	B, V, L
Vedrovice-Krumlov	B, V	Žerotice-Znojmo	N, B
Vendolí-Svitavy	L	Žešov-Prostějov	H
Veselka-Brno	B	Židenice-Brno	N, B
Veverí-Brno	G	Židlochovice	V
Vicoměrice-Kojetín	Pp	Žilostice-Brno	L
Višňové-Krumlov	H	Žitná (jesk. u Křtin)-Brno	P

Paleolith

Neolith

Paleolith. 1. Lebka mostecká.*) 2. Koňská čelist.*) 3. Nůž pazourkový. 4. Skrabadlo pazourk. 5. Zub. 6. Jehla kostěná. 7. Sídlo kostěné. 8., 9. Roh sobí opracovaný. 10. Dýka paz. 11. Řezba na kosti.*) 12. Lastura provrtaná. 13. Kresba na mamutí kosti.*) 14. Hrot kopí pazour. 15. Dýka kostěná. 16. Udice z lastury. 17. Harpuna kostěná.*)

Neolith. 18. Menhir. 19. Dilith.*) 20. Nákolí švýcarské. 21. Trilith.*) 22. Stél.*) 23. Cromlech. 24. Mohyla. 25. Obětní kámen. 26. Dolmen. 31. Lasturový závěsek. 32. Zubní závěsek. 33. Přeslen. 34. Závaží od síti. 40. Cezák.

*) Obrázek vyřezaný z díla Dr. L. Niederle „Lidstvo v době předhistorické“.

Neolith

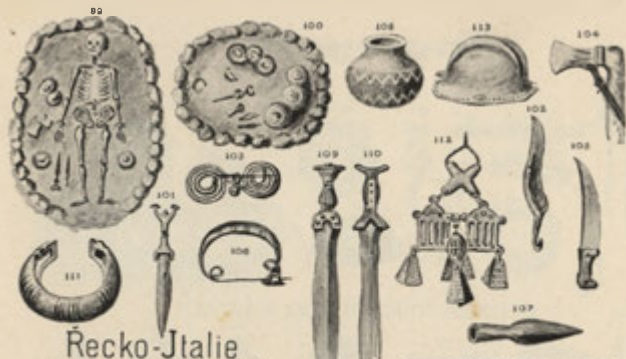
Neolith. 27. Hrob skrčka. *) 28. Tkanina z nákolí švýcar. 29. Trepanovaná lebka. *) 30. Síť z nákolí švýcar. 35. Mlat. 36. Dláto v násadě. 37. Brusle. 39. Sekyra. 41. Pilka pazourk. 42. Nůž pazourk. 43. Hrot kopí pazourk. 44. Harpuna kostěná. 45. Dýka kostěná. 46., 47. *), 48. *), 49. Šipka pazourk. 50. Jehlice kostěná. 51. Kladivo z parohu. 52. Sekyra v násadě. 63. Hřeben dřevěný z nákolí. 54. Luk z nákolí. 55. Hrot šipky. 56., 57. Podstavec hliněný. 58. Přeslen s násadou. 59. Nákrčník z jantaru. 60. Hrnek domácí. 61. Pohár hliněný. 62. Džbánec. 63.a) Jehla kost. 64. Sídlo kost. 65. Model vrtacího přístroje. 68. Drtidlo obilni.

Doba bronzová

Doba bronzová. 69. Hrob skrčka. 70. Náramek massivní. 71. Náramek spirálový. 72. Náramek z drátu dvojité slož. 73. Nákrčník z trubiček bronzov. a jantaru 75. Hrot kopí. 76., 77., 81. Nádoba hrobová. 78. Náramek ze spirálového plechu. 79. Meč.*) 82. Nádoba plechová. 83. Srp. 84. Břitva švýcar. 85. Břitva dánská.*) 86. Dláto s tulejí. 87. Celt s tulejí a úskem. 88. Pálstav s úskem. 89., 90. Sekyra s ohnutým krajem. 91. Sekyra se schůdkem. 92. Pilka. 93. Jehlice s úskem. 94. Hrot kopí. 95. Dýka. 96. Šipka s tulejkou. 97. Šipka s okrouhlou špicí. 98. Náramek plechový s okrasou

P.J. Pavla

Řecko-Italie

Mladší železná doba (gallská, těnská)

Starší železná doba (hallstattská). 99. Hrob kostrový. 100. Hrob žárový. 101. Dýka s želez. čepelí. 102. Nůž. 103. Sponka osmičková. 104. Čelst na násadě. 105. Nůž. 106. Sponka. 107. Hrot kopí. 108. Popelnice.*) 109., 110. Meč. 111. Náramek dutý. 112. Cetka bronzová. 113. Přílbitce.

Řecko-Italie. 114. Sponka řecká.*) 115. Nádoba řecká.*) 116. Popelnice italská.*) 117. Sponka italská.*) 118.a) Sítula bronz. 119.a) Cista bronz.

Mladší železná doba (gallská, těnská). 118.b) Diadem. 119.b) Nůžky želez. 120. Udíldo.*) 121., 122. Mince gallská. 123. Hřeben. 124. Meč v pochvě.*) 125. Horní část pochvy. 126. Hrot kopí. 127. Stít. 128. Sponka.*) 129., 130. Nůž. 131. Sekyra s ohnutou tulejí. 132. Sekyra s uchem. 133. Náušnice. 134. Sponka. 135. Ostruha. 136. Háč pasový. 137. Nádoba bronz. 138. Náramek z dut. polokouli. 139., 140. Náramek. 141. Nánožník. 142. Nákrčník. 143., 144. Hrot kopí.

Pole popelnicová

Pole popelnicová. 145. Hrob z Měníka. 146. Hlavička jehlice. 148. Nádoba hrobní tulhovaná. 149. Jehlice slezská. 153., 154., 155. Jehlice. 157. Nůž. 158. Kruh zárový. 159. Popelnice slezská.*) 160. Meč. 161. Náušnice.

Římská provinciální kultura. 162. Meč. 163. Nádoba bronzová. 164. Nákrčník. 165. Přeska.*) 166. Štít. 167. Nádoba.*) 168. Hrot kopí. 169. Sponka. 170. Hrot kopí.

Germanská kultura. 171. Náramek massivní. 172. Nákrčník z jantaru a skla. 173. Nádoba hrobní. 174. Přeska. 175. Hřeben kost. s plíšky bronzovými. 177. Sekyra. 178. Šipka. 179. Sponka. 180. Runy. 181. Nádoba hrobní. 182. Vědérko okuté. 183. Náušnice.*) 184. Přeska. 185. Nůžky. 186., 187. Hrot kopí.

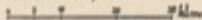
Slovanská kultura

Slovanská kultura. 188. Hrob z Heršpic. 189. Koral skleněný. 190. Nůžky. 191. Meč sv. Václava. 192. Ocilka. 193. Sekyra. 194. Přílbice sv. Václava. 196. Šipka. 197. Nádoba hrobní. 198. Záušnice. 199. Koral skleněný. 200. Záponka.*) 201. Nákrčník z koralu skleněný. 202. Náušnice. 203. Nádoba hrobní s poklicí. 204. Prsten. 205. Knoflík bronz. 206. Sekyra. 207. Značky na dnech nádob.

Net Income = £1,000,000

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1

- *Helvetic*
 △ *Indica*
 J *Bosnia's kultura*
 + *Poljski*
 * *Poljski*
 ● *Pile papirusa*
 □ *Rimski provincijalni kultura*
 △ *Slavonska kultura - hrvatski*
 ~ *Lochy*
 ● *Mista orientalni*

